

Posudek oponenta disertační práce**JUDr. et PhDr. Petr Podlaha****Obnova právního řádu v poválečném Československu (Právní, politické, sociální a hospodářské aspekty z pohledu prezidenta republiky Edvarda Beneše)****Praha: Univerzita Karlova Právnická fakulta 2008, 675 s.**

JUDr. et PhDr. Petr Podlaha završil svou doktorandskou přípravu odevzdáním disertační práce *Obnova právního řádu v poválečném Československu (Právní, politické, sociální a hospodářské aspekty z pohledu prezidenta republiky Edvarda Beneše)*. Věren svému přijetímu přistoupil ke své práci důkladně a odevzdal text čítající téměř sedm set stran. Zkoumal v něm působení Edvarda Beneše jako čelného představitele československého zahraničního odboje z doby druhé světové války, resp. vývoj jeho názorů na řešení nejdůležitějších otázek spojených s obnovením republiky a s jejím budoucím uspořádáním a odraz těchto názorů v přijatých opatřeních, tedy v jednotlivých prezidentských dekretech. Jak sám v úvodu konstatoval, nešlo mu „*jen o prostý výklad znění jednotlivých dekretů, ale zejména o jejich pochopení v širších historických souvislostech*“ (s. 1).

Přes velký rozsah autor svou práci rozdělil jednoduše, přehledně a logicky. Práce obsahuje osm kapitol (včetně úvodu a závěru).

Těžiště úvodní kapitoly (I.) tvoří vymezení problematiky a přehled dosavadního zpracování politického vývoje na konci třicátých let a v první polovině let čtyřicátých, vzniku a fungování londýnského prozatímního státního zřízení, problému právní kontinuity a zejména dekretální pravomoci prezidenta republiky.

Ve druhé kapitole s dlouhým názvem *Teorie právní kontinuity v kontextu osudu Edvarda Beneše za druhé světové války a problematiky kontinuity prezidentské funkce* (s. 23 – 96) autor sledoval počátky Benešova působení v exilu až k uznání prozatímního státního zřízení v Londýně, postupné formování jeho pojetí kontinuity československého státního zřízení a budování prozatímního státního zřízení a problematiku kontinuity prezidentské funkce. Vyjádřit bych se tu chtěl pouze k jednomu konstatování. Kolega Podlaha vyslovil mimo jiné přesvědčení, že „*stalo se dnes již sotva udržitelné tvrzení, že Benešova rezignace z prezidentského úřadu byla neplatná*“ (s. 80). Podle mého názoru by se ale při používání politickoprávní argumentace (tedy pokud bychom k problému nepřistupovali z pozice normativní teorie, v jejímž pojetí bylo Benešovo odstoupení samo o sobě nepochybně bez právní vady) a za předpokladu, že Mnichovskou dohodu budeme vnímat jako diktát vnucený v rozporu s principy mezinárodního práva, za „*sotva udržitelné*“ dalo označit i tvrzení o platnosti jeho rezignace. Politický tlak na hlavy státu je sice běžnou záležitostí, ale tlak vycházející ze stavu, navozeného v rozporu s elementárními principy mezinárodního práva, je přece jenom něco jiného.

V následující kapitole se kolega Podlaha zaměřil na nouzový výkon zákonodárné činnosti londýnskou vládou a prezidentem republiky. Po porovnání s postupy jiných

politických reprezentací v exilu dospěl k závěru, že se londýnské orgány snažily úzkostlivě šetřit prvorepublikové právo a dekrety prezidenta republiky a dalšími akty řešily jen „*případy, jejichž úprava byla pro život a úspěch zahraniční akce naprosto nezbytná*“ (s. 109). Věnoval se tu také úloze Státní rady a Právní rady při výkonu zákonodárné činnosti. K jeho závěrům a konstatováním poznamenávám:

- Formulační nepřesnost na stranách 110 – 111 může přivést čtenáře k absurdní představě, že se mohlo uvažovat o vyslovování nedůvěry Státní radě vládou.
- Příliš logická se mi nezdá ani charakteristika Právní rady jako „*quasi soudního orgánu*“, když se mu v téže větě sice připisuje úkol „*podávat právní posudky, zda se určitá nařízení nebo rozhodnutí vlády nebo ústředních úřadů shodují s platným československým právním řádem*“, ale zároveň zdůrazňuje, že při tom šlo o funkci poradní (s. 113).
- Dále mi nepřipadá korektní vytýkat, že Košický vládní program a moskevská jednání byla „*flagrantním porušením*“ principu, že zahraniční akce nebude organizována na stranickém principu (s. 120 – 121), protože tu již nešlo o organizaci zahraniční akce, ale o řešení poměrů na osvobozeném území.
- Vážnější je námitka porušení slibu „*neprejudikovat svobodnou vůli lidu doma*“. Svolení předválečného Národního shromáždění, které zřejmě autor vidí jako nástroj zjištění oné „*svobodné vůle lidu doma*“ (k tomu s. 122), by ovšem bylo značně problematické (například: měli by v něm zasednout i poslanci a senátoři zvolení za Sudetoněmeckou stranu, nebo by se mělo sejít v torzovité pomnichovské a válkou ještě dále zdecimované podobě?; nebo: odrážely výsledky voleb z roku 1935 politickou situaci v roce 1945 a vyjadřovala by skladba tohoto sboru „*svobodnou vůli lidu doma*“?, případně: pokud by se Národní shromáždění sešlo, nevedlo by to nepřímě k obnovení prvorepublikové stranické struktury a „*kultury*“, o něž stál doma i v zahraničí jen málokdo?). Stojí tu tedy otázky, které v této souvislosti nejde obejít: kdy by bylo možné „*svobodnou vůli lidu doma*“ relevantním způsobem zjistit a zejména čím se řídit v době, než k tomu dojde?

V následujících třech kapitolách (IV. – VI.) doktorand postupně analyzoval politické, hospodářské a majetkové a sociální aspekty v úvahách Edvarda Beneše a v prezidentských dekretch. Nejdříve (IV.) se soustředil na systém politických stran, Národní frontu, národní výbory a Prozatímní národní shromáždění. Kritizoval poválečné pojetí stranického systému a poměrně podrobně se věnoval neobnovení agrární strany. Opět několik poznámek k autorovým závěrům a konstatováním:

- Vysvětlení by si žádalo, autorovo konstatování v poznámce č. 101 na s. 209, že Beneš považoval Z. Fierlingera za „*nespolehlivého*“ a „*zrádce*“, když v roce 1943 měl naopak komunistům říci, že jej považuje za charakterního člověka, který „*nepatří do kategorie kariéristů*“, a že mezi nimi je „*ten nejlepší poměr*“ (s. 158, pozn. č. 88).
- Na rozdíl od autora se domnívám, že problém komunistického úspěchu při jednání o prvním poválečném vládním programu **spočíval** v tom, že „*demokratické strany přijely do Moskvy po programové stránce zcela nepřipraveny*“. Netvrdím, že jejich představitelé neměli své představy, ale rozhodující byl fakt, že neměly nic na papíře, že proti ucelené komunistické koncepci neměly alternativu, která by se mohla stát podkladem pro jednání. Námitka vyslovená v souvislosti s návrhem vládního programu, že komunisté ostatním vykradli jejich programy, je poněkud nefér. Komunisté přece neprezentovali svůj politický program, ale navrhovali znění vládního

programu, takže přicházeli s kompromisem, pro nějž chtěli a potřebovali získat souhlas ostatních.

- Poněkud nefér mi také připadá jedním dechem lamentovat, že se nedodržela kontinuita ve vnitřních věcech, a zároveň vytýkat prezidentovi, že zasadil velkou ránu poválečné demokracii tím, že se rozhodl „*hrát roli nadstranického prezidenta a moskevských jednání se vůbec nezúčastnit*“ (s. 212), tedy vytýkat mu jako chybu, že postupoval v duchu prvorepublikové ústavy. Navíc těžko by bylo možné od prezidentovy přítomnosti očekávat, že by prosadil opuštění principu Národní fronty nebo retribuce, když s nimi již dříve on i nekomunisté v zásadě souhlasili (ke straně 213).
- Tu i na jiných místech se podle mého názoru po prezidentu Benešovi – možná oprávněně – žádá, aby v politice (a dále i v ekonomických otázkách) prosazoval demokracii viděnou současnými očima. Podle mne je to ale ahistorické, neboť v roce 1945 by v tom neměl oporu ani mezi představiteli „demokratických“ stran v exilu, ani v domácím odboji.
- Autor se mylí, pokud na straně 246 konstatuje, že revoluční Národní shromáždění v roce 1918 trvalo čtrnáct dnů, neboť je zaměňuje s Národním výborem československým. Stejně tak následná úvaha o případném využití předválečných voleb je pohybná už proto, že slovenská Demokratická strana před válkou vůbec neexistovala a působnost dalších politických stran nebyla územně omezená. ”

V kapitole o hospodářských a majetkových aspektech dekretální činnosti prezidenta republiky se doktorand věnoval Benešovým názorům na oblast podnikání a obchodu. Tu bych chtěl upozornit jen na jistý rozpor mezi tvrzením na straně 318, že odmítnutím prezidentského dekretu č. 5/1945 Sb. „*Slovenská národní rada žárlivě střežila a opětovně prosazovala původnost své zákonodárné pravomoci a svébytnost slovenského právního pořádku*“, a v poznámkách (v případě poznámky č. 42 na straně 318 zřejmě odkazující na č. 39, nikoliv 60) uváděným skutečným důvodem, kterým v tomto případě byla neochota řešit v duchu znění prezidentského dekretu otázku neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody, která byla ve slovenských poměrech na rozdíl od českých zemí politicky velmi ožehavá (k tomu i můj článek ve sborníku *Dekréty Edvarda Beneša v povojnovom období*. Prešov: Universum 2004, s. 81 a násl.).

Do obsáhlé kapitoly – nejsem si jist, zda výstižně – nazvané *Sociální aspekty* autor včlenil jednak Benešovy představy o směřování poválečného vývoje ve světě, a jednak výklady o řešení slovenské otázky, problému německé a maďarské menšiny a osudu Podkarpatské Rusi. Z drobností upozorňuji:

- Do autorových výkladů se pod vlivem slovenských pramenů vloudily kouzelné „slovakismy“ (pořádek místo řád, podtrhnutý místo podtržený na s. 443, na Slovensku oblíbené použití označení Čechy ve smyslu české země na s. 446).
- Zcela přesné podle mne není konstatování, že v bezprostředně poválečném období byla „*převládající normativní teorie*“ na straně 448, protože mimo brněnské právnické fakulty příliš příznivců mezi teoretiky neměla, o praktikách ani nemluvě.
- Vzhledem k tomu, že se pro první měsíce po osvobození ve vzájemných vztazích slovenských a ústředních orgánů v podstatě prosadila vize Slovenské národní rady, lze pochybnosti kolem postavení Slovenské národní rady a nutnosti jejího souhlasu k celostátně platným prezidentským dekretům (viz strana 477 a následující) vysvětlit jen tak, že akceptujeme její vidění, tedy že budeme za primární považovat kompetence SNR a kompetence celostátního zákonodárce za odvozené.

- „*Němec – československý občan a demokrat vymizel z českého obrazu*“ prakticky už po Mnichovu (s. 533). Na téže straně jsou zřejmým překlepem volby v roce 1938.
- Ve vztahu k úpravě státního občanství osob německé a maďarské národnosti (s. 548 a násl.) chybí podle mého názoru v tomto kontextu důležitá zmínka o zásadě, podle níž stát nesmí svým občanům odeprít pobyt na státním území.
- K výkladům o Podkarpatské Rusi bych chtěl upozornit na právněhistorickou studii Petra Mosného o této problematice.
- Při úvahách o Podkarpatské Rusi naši autoři zcela samozřejmě vycházejí z předpokladu, že Podkarpatská Rus tvořila integrální součást československého státu. Podle mého názoru tento předpoklad vzhledem k okolnostem připojení karpatoruského území k republice a krátké době její příslušnosti k československému státu samozřejmě vůbec není, čemuž by se měla přizpůsobit naše argumentace. Nic na tom nemění fakt, že hlavní důvod připojení Podkarpatské Rusi k ČSR z doby po první světové válce i po skončení druhého válečného konfliktu v podstatě stále trval.

Poslední kapitolu před závěrem autor věnoval diskusím o kontinuitě a diskontinuitě československého právního řádu, do nichž se v pozdější době zapojili i další autoři, zejména V. Knapp nebo J. Beňa. Z drobností připomínám, že akční výbory nebyly „*akční výbory KSC*“, ale že se do nich zapojovali i příslušníci dalších politických stran (a že vznikly i přímo v těchto stranách), i když viděno obecně je rozhodující role komunistů při jejich vzniku a fungování nesporná.

Obsáhlý závěr (s. 628 – 651) je pokusem o shrnutí vývodů z předchozích kapitol. Podle mého názoru někdy příliš radikální závěry hodnotící účinkování Edvarda Beneše na konci třicátých let a za války jsou vesměs otázkou úhlu pohledu. Nicméně rozpor mezi konstatováním, že formální kontinuita československého právního řádu zůstala zachována (s. 632) a nijak nezpochybněným tvrzením na straně 624, že většina účastníků poválečné diskuse se shodla na tom, že „*Benešova představa formální kontinuity předmnichovského právního řádu nebyla naplněna*“, je evidentní.

Práci doplňují obligátní náležitosti – seznam použitých pramenů a literatury, anglické a české resumé a klíčová slova (opět anglicky a česky). Do seznamu použitých pramenů a literatury autor pojal edice dokumentů, memoáry a další práce přímých aktérů s Edvardem Benešem v čele, sbírky zákonů a sbírky rozhodnutí, dobový tisk, články z dobového odborného tisku a obecně historické i právněhistorické studie.

Závěry:

Napsání úspěšné odborné historickoprávní práce předpokládá naplnění určitých předpokladů obecnějšího rázu a dodržení konkrétních postupů při vlastním zpracování práce. Základními obecnějšími předpoklady jsou náležitá teoretická připravenost a invence autora a to, čemu se v hantýrce říká „*sitzfleisch*“ nebo též schopnost vysedět práci, tedy ochota věnovat přípravě podkladů a vlastnímu zpracování potřebný čas. Pro úspěch určité konkrétní práce je navíc důležité také nalezení nosného tématu, přesné vymezení základních pojmů, seznámení se se současným stavem zpracování problematiky, schopnost vyhledávat a správně hodnotit nové poznatky a důkladné promyšlení a logické uspořádání vlastního obsahu práce.

Kolega Petr Podlaha prokázal, že odborné předpoklady k vědecké práci nesporně má a o jeho ochotě věnovat se vědecké práci skutečně intenzívně svědčí důkladnost, s jakou se chopil zpracování svého tématu. Pokud jde o zvolené téma disertační práce, je nesporně velmi zajímavé a významné a autor prokázal, že se dobře orientuje v dosavadním zpracování příbuzné problematiky. Svědčí o tom nejen bohatý seznam použité literatury (s. 652 – 667),

ale zejména poměrně rozsáhlá charakteristika nejvýznamnějších titulů v úvodu práce. Lze také bez výhrad konstatovat, že při práci s literaturou, kdy se autor zpravidla setkává s již hotovými názory, s nimiž může souhlasit nebo je kritizovat, a s prameny, kdy většinou musí relevantní skutečnosti objevit, náležitě zhodnotit a dát do souvislostí, kolega Podlaha prokázal schopnost kriticky hodnotit věrohodnost jednotlivých zdrojů informací, vyvozovat z obsahu dokumentů správné závěry a spojovat je do logických souvislostí.

Zbývá se ještě pozastavit u požadavku na důkladné promyšlení a logické uspořádání vlastního obsahu práce. Již jsem se zmínil o tom, že autor práci – ku prospěchu věci – rozčlenil poměrně jednoduše, přehledně a především zcela logicky do úvodu, šesti dalších kapitol a závěru (I. – VIII.). Zároveň však musím konstatovat, že v konkrétním pojetí jednotlivých kapitol vidím jednu z příčin toho, že práce značně přesahuje běžný rozsah disertační práce. Jistě, samotné téma je obsáhlé a jednotlivé aspekty v Benešově uvažování a v dekretální právotvorbě spolu úzce souvisí a na sebe navazují, ale přesto si myslím, že důkladnější promyšlení obsahu jednotlivých kapitol by jistou „úsporou“ přineslo a autor by se ani nemusel tak často dovolávat toho, že se jistým „nakousnutým“ otázkám podrobněji bude věnovat později.

Ač by to asi měla být samozřejmost, ne vždy dobré zkušenosti mne vedou k tomu, abych ocenil i kvalitu autorova písemného projevu.

Lze tedy konstatovat, že kolega Petr Podlaha předložil k obhajobě kvalitní disertační práci. Prokázal v ní schopnost vyhledávat a kriticky hodnotit prameny, správně formulovat problémy, vyvozovat logické závěry a zaujímat vlastní fundovaná stanoviska – prostě schopnost vědecky pracovat. Dokladem toho jsou konec konců i mé připomínky, neboť se vesměs dotýkají marginálních záležitostí nebo vycházejí jen z poněkud jiného pohledu na věc.

Posuzovaná disertační práce splňuje všechny požadované náležitosti, proto ji plně

doporučuji k obhajobě.

V Holešově 30. 03. 2009

Ladislav Vojáček